

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

A puha költségvetési korlát használhatósága – Kornai János 90. születésnapját ünnepelte a tudományos közösség

BRANYICZKI RÉKA – ROSTA MIKLÓS

Írásukban a szerzők a puha költségvetési korlát (pkk) kutatási programját érintve számolnak be a Kornai János 90. születésnapja alkalmából szervezett nemzetközi konferenciáról. Röviden bemutatják a pkk fogalmát, és összegzik, hogy azt 2000 óta milyen területeken és témákban alkalmazták. Főként a poszt szocialista vagy átalakuló országok, különösen Kína gazdaságát elemezték a pkk segítségével, illetve a 2007–2008-as gazdasági világválság állami kezelését, a többszintű kormányzást és a vállalati ösztönzést vizsgálták nagyobb számban a kutatók. A konferencián az állam és az önkormányzatok túlköltekezésén kívül szó esett az európai és magyar futballklubok veszteségeiről is. Végül összefoglalják, hogy a pkk kutatási program mely területein történt előrelépés, és a konferencia zárszavából felidézik Kornai megszívlelendő tanácsait.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: H71, H72, H74, P26.

Bevezetés

Nehéz vállalkozás volna *Kornai János* életművéből a legnagyobb hatású gondolatot kiemelni, és a latolgatás nem is vezetne messzire. Az anti-equilibrium, a hiánygazdaság, a puha költségvetési korlát, a szocialista, kapitalista gazdaságok rendszereszméléte mind-mind esélyes jelölt volna, és a lista közel sem teljes. Írásunkban a puha költségvetési korlát (pkk) kutatási programját érintve számolunk be arról a nemzetközi konferenciáról, amelyet *Kornai János* 90. születésnapja alkalmából szervezett a Budapesti Corvinus Egyetem 2018. február 21–22-én az OTP Bank és

<https://doi.org/10.47630/KULG.2018.62.3-4.92>

Branyiczki Réka, PhD hallgató, Közép-Európai Egyetem, Politikatudományi Doktori Iskola.
E-mail: reka.branyiczki@gmail.com

Rosta Miklós, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Összehasonító és Intézményi Gazdaságtan Tanszék. E-mail: miklos.rosta@uni-corvinus.hu

a Young Scholars Initiative támogatásával. A hazai közgazdászokon kívül előadott *Eric Maskin*, *Geoffrey M. Hodgson*, *Erik Berglof* és *Philippe Aghion*, valamint kínai közgazdászok sora, *David Daokui Li*, *Chenggang Xu*, *Yijiang Wang*, *Chong-en Bai* és *Yingyi Qian* (Kornai és Maskin tanítványai), akik egy kerekasztal-beszélgetés keretében vitatták meg a Kínában zajló gazdasági, politikai folyamatokat. Kornai gondolatai óriási hatást gyakoroltak Kína gazdasági reformjaira, illetve a kínai elit gondolkodására, szemléletmódjára. *Wu Jinglian* vezető kínai közgazdász 1981-ben egy athéni konferencián azonnal felfigyelt a puha költségvetési korlát-szindrómára, a szocialista gazdaság rendszerspecifikus vonására, amely magyarázatot nyújtott a kínai tapasztalatokra is (Gewirtz, 2017). Ő videóüzenetben köszöntötte Kornai Jánost a 90. születésnapján.

Témaválasztásunk önkényes, de azt a pkk kutatási program változatossága és élénksége támasztja alá. A pkk-irodalom és annak szemléletmódja a közgazdaságtan túl a szociológia, a politikatudomány, a szociálpszichológia, a jogtudomány és az etika fogalmaiból és módszereiből is merít. A következőkben röviden bemutatjuk a pkk-szindrómát, majd szemlézzük a róla szóló legfrissebb kutatásokat, kiemelve a kínai kutatók lankadatlan érdeklődését. Az internetes adatbázisok átfogó feltérképezése után ismertetjük, hogy a pkk kutatási program mely részterületeiről hangzottak el előadások a konferencián. Végül számot vetünk a friss pkk-kutatásokkal és összegyűjtjük.

Mi jelent a puha költségvetési korlát fogalma?

A pkk-szindrómát Kornai János több művében részletesen kifejtette, így annak csak a legfontosabb jellemzőit emeljük ki, és erőteljesen támaszkodunk Kornai [2014] bevezető fejezetére. A pkk fogalma Kornai János [1979, 1980, 1986, 1998, 2014] és szerzőtársai – Kornai, Maskin és Roland [2003] – nevéhez köthető. Kornai a fogalmat eredetileg a szocialista rendszer jellemzésére használta. Pkk-ról akkor beszélünk, ha egy szervezet (például egy vállalat) joggal számíthat arra, hogy ha csődhelyzetbe kerül, egy másik szervezet (például az állam) kimenti.

A szindróma kialakulásához az is szükséges, hogy a kimentendő szervezet várákozásaiba beépüljön: baj esetén számíthat a pénzügyi segítségre, ami megváltoztatja a viselkedését – azaz többet költ, mint amennyit a költségvetési korlátja megengedne. A pkk-t társadalmi viszonyként írhatjuk le, amely egymással interaktív kapcsolatban álló szervezetek között jön létre. E viszonyban két szereplőt definiálunk, a kimentést igénylő és a támogatást nyújtó szervezetet. A két fél nem egyenrangú,

közöttük vertikális viszony áll fenn, mert a kimentést igénylő szervezet a támogató szervezet kiszolgáltatottja.

A kimentésre egy kapitalista piacgazdaságban is sokféle szereplő szorulhat:

- Profitorientált vállalatok (bankok, például a Postabank 1997-ben, multinacionális vállalatok, például a General Motors 2008-ban, sportegyesületek).¹
- Közszolgáltatást nyújtó közintézmények (kórházak, egyetemek, közoktatási intézmények).²
- Önkormányzatok (például Magyarországon 2012-ben).³
- Magánszemélyek (a devizaadósok Magyarországon).
- Országok (Görögország a pénzügyi válság után).⁴
- Nagyobb projektek (a sydney-i operaház vagy a 4-es metró építése Budapesten).⁵

A kimentők között első helyen az államot kell említeni, de bankok, nemzetközi és regionális szervezetek (IMF, EU)⁶ és alapítványok is kimentőkké válhatnak (*Kornai*, 2014).

Míg a kimentendő szervezet motivációja egyértelmű – tovább szeretne működni –, addig a kimentő szervezetek motivációi igen összetettek. Az állam több okból is kimentővé válhat. Félhet attól,

- hogy egy nagy szervezet bedőlésének a társadalmi költségei nagyobbak lesznek, mint az adott szervezet kimentésére fordítandó költségek;
- hogy egy nagy szervezet bedőlése más iparágakra is tovagyűrűzik, és gazdasági recessziót idéz elő;
- hogy egy települési vagy területi önkormányzat csődje miatt az ott élő állampolgárok alapvető közszolgáltatásoktól esnek el;
- hogy egy nagy szervezet bedőlése regionális mikroválságot idéz elő, és ezzel fokozza az egyenlőtlenséget, ami társadalmi feszültségekhez vezethet.

Az említett okokon kívül a szolidaritás és a méltányosság eszméje is arra készítetheti az állami vezetőket, hogy a kimentést válasszák. Szintén gyakori érv a kimentés mellett a nemzeti érdek védelme: olyan szervezet megsegítéséről van szó, amely különleges nimbusszal, hírnévvel, esetleg ilyen márkanévvel rendelkezik, vagy nemzetvédelmi szempontból kulcsfontosságú tevékenységet folytat. A politikai

¹ Storm–Nielsen [2012], Nielsen [2018], Havran–András [2018].

² Kornai [2009], Levaggi–Montefiori [2013], Krenyác [2018].

³ Baskaran [2012], Vasvári [2018].

⁴ Katsimi–Moutos–Pagoulatos–Sotiropoulos [2014].

⁵ Inderst–Mueller–Münnich [2007].

⁶ Baskaran–Hessami [2017].

döntéshozókat a fenti motivációs tényezőkön kívül a klientúraépítésnek a lehetősége is abba az irányba hajthatja, hogy bizonyos szervezetek költségvetési korlátját állami forrásokból puhítsák. E szervezetek valamilyen módon közvetlenül a politikai döntéshozók személyéhez vagy a pártjukhoz kapcsolódnak. Végül a költségvetési korlát puhítására ösztönözheti a döntéshozókat az is, ha saját személyes vagyonukat gyarapíthatják általa, azaz a korrupció és a pkk között is szoros lehet a kapcsolat (*Broadman–Recanatini, 2002*).

Kornai [2014, 32–33. o.] szerint a pkk-szindróma

- könnyelmű költsékezésre tesz hajlamossá, ebből következően a piacon megjelenő kereslet megnő, noha ennek egy része nincsen fedezve valóban rendelkezésre álló pénzforrásokkal;
- hatására piaci igényekkel alá nem támasztható beruházások indulnak; a döntéshozó nem méri fel kellő óvatossággal a beruházás kockázatát, az esetleges veszteséggel járó következményeket;
- csökkenti a döntéshozók ár- és költségérzékenységét;
- átrendezi a kimentést igénylő szervezetek vezetőinek látókörét, figyelmük és tevékenységeik fókuszpontjait; kevesebb figyelmet és energiát fordítanak a szervezet eredeti alapfeladataira (például közszolgáltatás nyújtása esetén a minőségre, a költséghatékonyságra), inkább a kimentő szervezettel való kapcsolatépítésre fókuszálnak, és azok hűségese kiszolgálására fordítják erőforrásaik egy részét;
- aláássa a társadalom morális tartását;
- hatására olyan redisztribúció megy végbe, amelyet sokan méltánytalannak, tisztességtelennek éreznek.

E rövid bemutatás is bizonyítja, hogy a pkk sokoldalúan használható fogalom, amely nemcsak a szocialista gazdasági rendszert jellemzi, hanem a piacgazdaságok esetében is alkalmazható, sőt bizonyos ágazatok esetében – döntően ott, ahol az állami beavatkozás mértéke jelentős – kiemelkedő jelentőségű lehet.

Hol alkalmazzák a pkk-t mint elemzési eszközt a nemzetközi irodalomban?

A pkk-szindrómát *Kornai* a szocialista rendszer jellemzése során emelte be a közgazdaságtan⁷ szótárába, azonban a fogalom lassan a társadalomtudományok

⁷ *Kornai János* kérésére végeztünk egy elemzést a pkk vezető folyóiratokban való megjelenéséről, amely (*Kornai, 2014*) kiegészítéseként került fel a következő URL-címen elérhető honlapra: <http://>

egyéb területein is meghonosodott, így a szociológiában,⁸ a politikatudományban,⁹ a regionális tudományok területén,¹⁰ a nemzetközi kapcsolatok¹¹ elemzésében, illetve bizonyos közszolgáltatások elemzése során, például az egészségügyi közgazdaságtan¹² területén.

A fogalom felhasználása sokrétű. Használják a magán- és a köztulajdonban lévő vállalkozások különböző hatékonyságának, a területi közigazgatási szinteken tapasztalható eladósodási spirálnak, a 2007/2008-as gazdasági válság kialakulásának, a közszolgáltatást nyújtó szervezetek működésében tapasztalható anomáliáknak, a gazdaságpolitikai, például adópolitikai lépéseknek, egyes beruházási döntéseknek, a korrupciónak és egyes szervezetszociológiai kérdéseknek, illetve az Európai Unió pénzügyi alapjai rossz allokációs hatékonyságának a magyarázatára. Mostani elemzésünk célja, hogy összegyűjtsük azokat a területeket, ahol a pkk fogalma a nemzetközi szakirodalomban leginkább megtalálható. Ennek érdekében a Google Scholar keresőmotor használatával megvizsgáltuk, hogy 2000 és 2017 között mely témákat elemezték a pkk segítségével a vezető – a Scimago Journal¹³ rangsorában a Q1-es kategória első húsz helyezettje között található – folyóiratokban. A keresőbe a *soft budget constraint* szavakat írtuk be. A vizsgált tématerületek: Economics, Econometrics and Finance, Sociology and Political Science, Political Science and International Relation és végül Business, Management and Accounting. Az egyes kategóriák átfednek, így az adatokat tisztítottuk. Ebben az időszakban az említett kategóriákban összesen 97 cikket találtunk. Ebből 59 az Economics, Econometrics and Finance kategóriába esik, 11 a Business, Management and Accounting,¹⁴ 25 a

---

www.kornai-janos.hu/Kalligram4_folyoiratok_pp53-54.pdf. Akkor összesen 126 olyan tanulmányt számoltunk össze, amely a puha költségvetési korlát fogalmát a 20 vezető (legmagasabb, ötéves impaktfaktorral rendelkező) közgazdaság-tudományi folyóiratban használja. A jelen cikkhez más időintervallumban és más módszertan alapján állítottunk össze egy adatbázist, amely a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, a Külgazdaság kiadója honlapján érhető el. Lásd: <http://kopintalapitvany.hu/>

⁸ A szociológia területén 12 cikk jelent meg a 20 legmagasabb, ötéves impaktfaktorral rendelkező folyóiratban, amelyik a pkk fogalmát alkalmazta.

⁹ A politikatudomány területén 30 cikk jelent meg a pkk-szindróma alkalmazásával a legmagasabb, ötéves impaktfaktorral rendelkező folyóiratban.

¹⁰ A regionális tudományok területén 58 cikk jelent meg a pkk-szindróma alkalmazásával a legmagasabb, ötéves impaktfaktorral rendelkező folyóiratban.

¹¹ A nemzetközi kapcsolatok területén 51 olyan cikk jelent meg a 20 legmagasabb, ötéves impaktfaktorral rendelkező folyóiratban, amelyik a pkk fogalmát használja.

¹² Az egészségügyi közgazdaságtan területén 18 olyan cikk jelent meg a 20 legmagasabb, ötéves impaktfaktorral rendelkező folyóiratban, amelyik a pkk fogalmát használja.

¹³ Lásd: <http://www.scimagojr.com/journalrank.php>

¹⁴ Az említett 11 cikk mellett 13 olyan cikket találtunk, amely az Economics, Econometrics and Finance kategóriában is szerepelt már. Azokat ott számoltuk el.

Sociology and Political Science és végül 2 a Political Science and International Relation kategóriába.¹⁵

Az adatbázis áttekintése után megállapítható, hogy elemzési eszközként a legtöbbször az átalakuló/fejlődő/poszt szocialista országok gazdaságának elemzésére alkalmazzák a pkk-t. Ez nem is meglepő, hiszen *Kornai János* a fogalmat a szocialista rendszer jellemzőjeként azonosította. További magyarázat lehet, hogy e gazdaságok kutatói ismerik leginkább *Kornai* munkásságát, így számukra nyilvánvaló a pkk használhatósága. Feltételezhető, hogy a pkk azon kutatók számára nehezen használható fogalom, akik kizárólag a fejlett gazdaságok működését elemzik, elsősorban a neoklasszikus iskola eszköztárával. A pkk jelenleg nem a főáramú közgazdasági irodalom része, viszont jelentősen hozzájárul a gazdaság valós működésének megértéséhez, főleg a volt szocialista országok esetében.

Kína vállalati struktúrájának, bankrendszerének és átfogó gazdasági rendszerének átalakítása a következő téma, amellyel a vezető folyóiratok sok publikációjában találkozhatunk, ha pkk-t alkalmazó cikkeket keresünk. A fentebb bemutatott apró felmérés alapján is megerősíthetjük *Julian Gewirtz* állítását, hogy *Kornai János* gondolatai Kínában hullottak a leginkább termékeny talajra. Ennek magyarázata, hogy a kínai gazdaság az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson ment ugyan keresztül, azonban az állami befolyás továbbra is meghatározó maradt. Az állami tulajdon és a bürokratikus koordináció – még ha visszaszorulóban volt is – kiemelt jelentőségű, ahogy ezt a *Kornai János* tiszteletére rendezett konferencia kínai előadói részletesen ismertették. *Hszi Csin-pingnek*, a Kínai Kommunista Párt vezetőjének iránymutatása alapján pedig az is bekövetkezhet, hogy az állam szerepe a közeljövőben nem csökkenni, hanem erőteljesen növekedni fog Kínában. A kínai gazdaság előtt álló problémák elemzéséhez *Kornai* eszköztára, azon belül a pkk kiválóan alkalmazható, és érzésünk szerint egyre inkább az is lesz.

A 2007/2008-as gazdasági világválság és az arra adott állami válaszok hatásának elemzése a harmadik jól megragadható terület, ahol a pkk-t alkalmazzák a kutatók.¹⁶ Meglátásunk szerint e téma feldolgozása során még lenne lehetőség *Kornai* gondolatainak mélyebb alkalmazására, de az már most is egyértelműen megállapítható, hogy a gazdasági válsággal foglalkozó irodalomban *Kornai* és így a pkk jelen van. A válságra adott állami reakciók között számos olyan akadt, amely gyengített-

¹⁵ Az utóbbi két kategória is átfed. A Political Science and International Relation kategóriában 7 cikket találtunk, de ebből 5 már benne volt a Sociology and Political Science kategóriában, így azokat ott számoltuk el.

¹⁶ Elemzésünk nem tér ki arra, hogy például az erkölcsi kockázat, a moral hazard fogalmát nem használják-e többen e kérdés vizsgálatához.

te a gazdaság szereplőinek költségvetési korlátját, azonban ezt *Kornai* sem tekinti feltétlenül hibának. Ahogy több művében egyértelművé teszi, minden egyes esetet önállóan kell megítélni. Miközben *Kornai* híve a kemény költségvetési korlátnak, ebben sem képvisel szélsőséges álláspontot.

A föderalizmus és a decentralizáció elemzése során a pkk fogalma megkerülhetetlen. A többszintű kormányzással foglalkozó kutatók évtizedek óta, sok országra vonatkozóan, elméletben és empirikusan is elemzik az alsóbb szintek költségvetési korlátjának puhaságát és azt, hogy erre milyen válasz adható. A 2014-ben és a most végzett elemzés alapján megérzésük szerint e témakörben található a leginkább robusztus és sokszínű tudásbázis a pkk-ról. E kérdéskör is jól illeszkedik a fentiekhez: az állam működésére/struktúrájára/reformjára vonatkozik.

Az utolsó téma, amelyet az elemzés alapján ki szeretnénk emelni, az ösztönzési mechanizmusok elemzése. A vezető tudományos folyóiratokban ebben a témakörben is számos cikk jelent meg, amelyek nem korlátozódnak kizárólag az állami ösztönzésre, hanem a vállalatokon belüli ösztönzési lehetőségekkel is foglalkoznak.

Összességében azt látjuk, hogy a pkk a társadalomtudományok számos területén alkalmazott fogalom és elemzési eszköz, amelyet a leggyakrabban a volt szocialista országok gazdaságainak elemzésére, illetve az állam működésének vizsgálatára használnak. A fenti kutatások alapján azt állítjuk, hogy a pkk továbbra is meghatározó eszköz marad azon kutatók számára, akik az állami beavatkozás hatásait – akár erőteljes empirikus megalapozottsággal – kívánják elemezni a gazdasági folyamatokban.

A pkk a Kornai90 konferencián

A következő részben azt tekintjük át, hogy a Budapesti Corvinus Egyetemen megrendezett nemzetközi konferencia előadói miként használták a pkk-t mint elemzési eszközt.

A konferencia első előadójának, *Eric Maskin* Nobel-díjas közgazdásznak a témaválasztása szintén a puha költségvetési korlátra esett (*Maskin*, 2018). Felidézte, hogy maga is meglepődött, mennyire magával ragadta *Kornai* megfigyelése és elmélete, a pkk-szindróma. A Harvard Egyetemen folytatott beszélgetések hatására *Maskin* és *Mathias Dewatripont* [1995] „lefordította” a jelenség egy változatát a közgazdasági főáram nyelvére, és játékelméleti modellben mutatta be, hogy a gazdaság hatékonyabb, ha a vállalatok hitelezése decentralizált. Ha több hitelező szervezet (bank) van a piacon, akkor csökken azok gazdasági érdekeltsége a kimentésben, így

a veszteséges vállalat újrafinanszírozása kevésbé valószínű és a költségvetési korlát keményebb. *Maskin* kitért arra is, hogy a legutóbbi pénzügyi válság után a bankok kimentésével puhult a költségvetési korlát, ami óvatosság helyett jövőbeli kimentésre vonatkozó várakozásokat szülhet. A pénzügyi összeomlás után hiába szigorodott a bankok szabályozása, a kormányok mintha elfelednék a válság és a pkk-szindróma tanulságait.

Pkk-esettanulmányok

A nyitó előadás után a kétnapos konferencián négy szekció futott párhuzamosan. A puha költségvetési korlátnak külön panel is jutott, de a szindróma más témák kapcsán is felmerült. A konferencia esettanulmányait a kimentést igénylő szervezetek szerint két csoportba soroltuk: állami szervezeteket és sportklubokat elemző előadásokat mutatunk be.

Állami szervezetek – kormány, önkormányzatok

Niclas Berggren és *Christian Bjørnskov* [2018] a gazdaság szabályozottsága és az államadósság közti kapcsolatot vizsgálva arra keresték a választ, mivel magyarázható a kormányok költségvetési korlátjának puhasága, illetve mitől függ, hogy mennyire puha ez a korlát. Összesen 67 ország államadósságát elemezték az 1975–2010-es időszakban, és azt találták, hogy minél erősebben szabályozott egy ország (a munkapiac, a vállalkozás és a hitelezés területein, az Economic Freedom of the World indexe szerint), annál magasabb az adósság, vagyis annál puhább a költségvetési korlát. Az eredmény abból a szempontból meglepő, hogy a szabályozás sokszor a pkk-szindróma kezelésekor, a tünetek enyhítésekor merül fel, így azt várhatnánk, hogy a szabályok megkeményítik a korlátokat és visszafogják a kimentésre vonatkozó várakozásokat. Ám a szerzők emellett érvelnek, hogy a szabályozás mértéke egy proxy változó, amely azt jelzi, hogy a politikusok, a gazdasági döntéshozók egy adott országban inkább a kormányzati beavatkozásokban, az állam kiigazításaiban vagy a szabadpiaci mechanizmusok eredményeiben bíznak-e jobban. Míg az előbbiek nagyobb eséllyel követnek keynesiánus, expanzív fiskális politikát, addig az utóbbi csoportba tartozók szigorúbb fiskális fegyelmet követelnek. A tanulmány árnyalja a kormány lehetséges motivációit, és rámutat, hogy fontos szerepet játszanak a gazdaságpolitikai normák, az államról és a piacról alkotott értékítéletek, amelyek ösztönözhetnek a túlköltekezésre, de visszatartó erőként, belső korlátként is hathatnak.

Az önkormányzatok is hajlamosak a túlköltekezésre. *Vasvári Tamás* [2018] azt elemezte, hogy a magyar önkormányzatok kimentése, majd az önkormányzati rendszer megreformálása rövid és hosszú távon hogyan hat a szervezetek várakozásaira és viselkedésére. A magyar kormány 2011 és 2014 között kimentette az önkormányzatokat azzal, hogy adósságaikat átvette, magára vállalta. Nehogy olyan várakozásokat gerjesszen a kimentés, hogy a túlköltekezésnek a jövőben sem lesz negatív következménye, a kormány a költségvetési korlát keményítését célzó reformokat vezetett be. Erős központosítással, a jogkörök és a pénzügyi mozgáster csorbításával azonban nemcsak az eladósodottság csökkent, de az önkormányzatok autonómiája is. Az átalakítás súlyos következménye, hogy a központi kormány és az önkormányzatok közti hatalmi viszony még egyenlőtlenebbé vált, a függőség mélyült. A szigorúbb szabályozás ellenére továbbra is fennáll a túlköltekezés, majd kimentés lehetősége, amire a kormány kedvében járó önkormányzatoknak nagyobb az esélyük, vagyis a patrónus hűséges kiszolgálása fontosabbá vált. Jelzésértékű, hogy az utóbbi években az önkormányzatok hitelkérelmeinek jóváhagyása erősen összefüggött a politikai családdhoz tartozással.

A pkk nem csak a magyar önkormányzatokat sújtó szindróma, *Halmosi Péter* [2018] Detroit és Puerto Rico pénzügyi válságait magyarázta ezzel. Detroit 2013-ban ment csődbe, de a város már az ötvenes évek óta halmozta adósságait. Szintén megszire nyúlnak vissza Puerto Rico pénzügyi gondjai. Az USA társult állama 1961-ben eltörölte az államadósság felső határát, és az állam költségvetési egyenlege 1999 és 2014 között mindössze egyetlen évben volt pozitív, végül 2015 augusztusában csődöt jelentett. Bár Detroit és Puerto Rico jogi státusa eltér egymástól, mind a két esetben az amerikai csődtörvény adott hivatkozási alapot az eladósodásra, amely szerint az adós szolgáltatásait csőd esetén sem zárolják, működésükre garancia van. Vagyis a pkk-szindrómát nemcsak direkt pénzügyi támogatás, kimentés válthatja ki, de a csődszabályozásból következő jogosultságok is, ha azok az adósnak kedveznek a hitelezővel szemben.

Szintén a szabályozásban, a támogatási rendszerben rejlik a pkk gyökere *Fertő Imre, Štefan Bojnec, Fogarasi József és Ants Hannes Viira* [2018] tanulmánya szerint. A kutatók farmerek befektetési döntéseit hasonlították össze Észtországbán, Magyarországon és Szlovéniában 2007 és 2015 között. Az EU közös agrárpolitikájának keretében mind a három országban jelentős a mezőgazdaság támogatása, ám míg Észtországbán a piaci logika dominál, Magyarországon és Szlovéniában megjelenik a pkk-szindróma. A pénzforgalom és a befektetések mértéke közti kap-

csolat nem szignifikáns, vagyis a tisztán piaci mechanizmusokat elnyomja a teljesítménytől független támogatás.

Sport- és futballklubok

Klaus Nielsen és szerzőtársa, *Rasmus K. Storm* [2012] megfigyelte, hogy az európai futballklubok a masszív túlköltekezés ellenére is fennmaradnak, és a jelenséget a költségvetési korlát puhaságával magyarázták. Nielsen az előadásában kitért arra, hogyan lehetne az intézményi közgazdaságtan nézőpontjából szélesíteni a pkk-szindróma kutatási programját. Az intézmények az egyének viselkedését ösztönzőkön keresztül befolyásolják, így az intézményi környezet nagyban meghatározza, hogy kialakulnak-e olyan társadalmi viszonyok, amelyek a pkk tüneteit hordozzák, illetve az intézmények arra is hatnak, hogy pontosan milyen motivációkkal, várakozásokkal és viselkedéssel írható le az adott vertikális társadalmi viszony. Néhány potenciális kutatási kérdés: a szervezetek preferenciáit hogyan befolyásolja az intézményi környezet? Miért nem képesek a menedzseri ösztönzők és büntetések kiküszöbölni a pkk-szindrómát? Mi a szerepe az erkölcsi ösztönzőknek, és hogyan lehetne őket erősíteni?

Havran Zsolt és *András Krisztina* [2018] megerősítette, hogy az utóbbi öt-hat évben a pkk népszerű hivatkozási pont a sportközgazdaságtan, főként a futballgazdaságtan területén. A szerzők a kelet-közép-európai és a nyugat-európai futballklubok működését hasonlították össze, a pkk-szindróma tüneteire koncentrálnak. A rendszerváltás után a kelet-közép-európai régió országai hasonló problémákkal küzdenek: a fizetőképes fogyasztók száma korlátozott, a közvetítési jogok értékesítéséből alacsonyok a bevételek, és bár a klubok gazdasági társaságok formájában működnek, gyakran állami támogatásokból tartják fent magukat a piaci működés helyett. A klubok jellemzően nem képesek nemzetközi szinten jelentős eredményeket elérni, ráadásul komoly veszteségekkel működnek. A kutatók a játékosok eladásából származó bevételeket vizsgálták a régióban 2006 és 2016 között, erre a forrásra főként Horvátország, Szerbia és Románia támaszkodott. Magyarországon (az alacsony nézőszám ellenére) a szponzoráció a fő bevételi forrás. A nyugati és a poszt-szocialista országok klubjait összevetve azt láttuk, bár a pkk mindkét régióban jelen van, ám az általános működést csak keleten hatja át. Nyugaton főként a játékosok vásárlásakor jellemző a túlköltekezés, de szórakoztatóipari szolgáltatásként az alapvető üzleti tevékenység hatékony.

Számvetés – a friss pkk-kutatások összegzése

Kornai Jánosnak A puha költségvetési korlát című tanulmányválogatása 2014-ben jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában (*Kornai, 2014*), és bevezető tanulmányát a szerző a pkk kutatási program további feladataival zárta. Első helyen az empirikus munkák kiterjesztése szerepelt, a másodikban a költségvetési korlát puhaságának mérése és összevetése a gazdaság különböző szféráiban. Azt javasolta, hogy folytatni kellene a pkk-szindróma elméleti kutatását, modellezését, különös tekintettel a pkk-szindróma és a mikroökonómia közti kapcsolatok modellezésére. Valamint fontos és értékes volna a téma interdiszciplináris kutatása, politológusok, jogászok, szociológusok és pszichológusok bekapcsolódása.

Az azóta eltelt években az online adatbázisok és a konferencia előadásai alapján néhány pontban előrelépés történt. A kutatási program aktív, a társadalomtudományok különböző területein újabb és újabb empirikus tanulmányok jelennek meg. Bár továbbra is a közgazdaságtani kutatások dominálnak, azon belül színes az öszkép. A sport-közgazdaságtan szűkebb területén túl mintha a főáram intézményi közgazdaságtana is nyitna a pkk befogadására; mindenesetre *Nielsen* [2018] előadásának felvetései, kutatási kérdései ebbe az irányba mutatnak. Idővel elválík, megtörténik-e valóban az integráció. Az átfogó elméleti, mikroökonómiai modellezésre nem találunk példát.

A konferencia utolsó felszólalója az ünnepeelt *Kornai János* volt. A hálán túl mély és megszívlelendő üzenetet kaptunk: a közgazdaságtan, politikai gazdaságtan nem kerülheti meg az értékválasztást, nem lehet semleges, az etikai szempontok nem megkerülhetők. Zárszavában letette a voksát a liberális demokrácia és a piacgazdaság mellett, és felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy a társadalomtudósok számára nincs más út, mint nyilvánvalóvá tenni értékrendjüket, és élni kutatói, oktatói szabadságukkal!

Hivatkozások

- Baskaran, T.* [2012]: Soft budget constraints and strategic interactions in subnational borrowing: Evidence from the German States, 1975–2005. *Journal of Urban Economics*, Vol. 71., No. 1., 114–127. o.
- Baskaran, T. – Hessami, Z.* [2017]: Monetary integration, soft budget constraints, and the EMU sovereign debt crises. *Economics & Politics*, Vol. 29., No. 3., 252–275. o.
- Berggren, N. – Bjørnskov, C.* [2018]: Regulation and government debt. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 21. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>

- Broadman, H. G. – Recanatini, F. [2002]: Corruption and policy: Back to the roots. *The Journal of Policy Reform*, Vol. 5., No. 1., 37–49. o.
- Dewatripont, M. – Maskin, E. [1995]: Credit and efficiency in centralized and decentralized economies. *The Review of Economic Studies*, Vol. 62., No. 4., 541–555. o.
- Fertő, I. – Bojnec, Š. – Fogarasi, J. – Viira, A. H. [2018]: Soft budget constraint and the reform of the Common Agricultural Policy: A comparative analysis. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 22. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>
- Gewirtz, J. B. [2017]: Unlikely partners: Chinese reformers, Western economists, and the making of global China. Harvard University Press, 2017. Cambridge, Massachusetts.
- Halmosi, P. [2018]: The role of „soft budget” constraint in the financial crises of Detroit and Puerto Rico – A comparison. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 22. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>
- Havran, Zs. – András, K. [2018]: Understanding Soft Budget Constraint in Western-European and Central-Eastern-European professional football. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 22. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>
- Inderst, R. – Mueller, H. M. – Münnich, F. [2007]: Financing a portfolio of projects. *Review of Financial Studies*, Vol. 20., No. 4., 1289–1325. o.
- Katsimi, M. – Moutos, T. – Pagoulatos, G. – Sotiropoulos, D. [2014]: Greece: The (eventual) social hardship of soft budget constraints. In: Brian Nolan et. al. (eds.): Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries: Thirty Countries' Experiences. 299–321. o.
- Kornai, J. [1979]: Resource-constrained versus demand-constrained systems. *Econometrica*, Vol. 47., No. 4., 801–819. o.
- Kornai, J. [1980]: „Hard” and „Soft” budget constraint. *Acta Oeconomica*, Vol. 25., No. 3–4., 231–245. o.
- Kornai, J. [1986]: The soft budget constraint. *Kyklos*, Vol. 39., No. 1., 3–30. o.
- Kornai, J. [1998]: The place of the soft budget constraint syndrome in economic theory. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 26., No. 1., 11–17. o.
- Kornai, J. [2009]: The soft budget constraint syndrome in the hospital sector. *Society and Economy*, Vol. 31., No. 1., 5–31. o.
- Kornai, J. [2014]: A puha költségvetési korlát. Budapest, Kalligram, ISBN 978-80-8101-814-5.
- Kornai, J. – Maskin, E. – Roland, G. [2003]: Understanding the Soft Budget Constraint. *Journal of Economic Literature*, Vol. 41., No. 4., 1095–1136. o.
- Krenyácz, É. [2018]: Modified management thinking in healthcare: impact of centralization. Working paper, presented on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 22. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>
- Levaggi, R. – Montefiori, M. [2013]: Patient selection in a mixed oligopoly market for health care: the role of the soft budget constraint. *International Review of Economics*, Vol. 60., No. 1., 49–70. o.
- Maskin, E. [2018]: The Soft Budget Constraint: A Theoretical Review. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 21. <http://www.kornai90.hu/conference-videos/>
- Nielsen, K. [2018]: The prevalence of the soft budget constraint. The institutional preconditions. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 22. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>
- Storm, R. K. – Nielsen, K. [2012]: Soft budget constraints in professional football. *European Sport Management Quarterly*, Vol. 12., No. 2., 183–201. o.
- Vasvári, T. [2018]: Bailout of local governments in Hungary: short- and long-term effects. Lecture on the international conference 'The Importance of Kornai's research today', Budapest, Hungary, 2018. 02. 21. <http://www.kornai90.hu/paper-repository/>